

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ №2
КАФЕДРА ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

з навчальної дисципліни «Трудове право» обов'язкових компонент освітньої
програми першого рівня вищої освіти
(Психологія (психолог ювенальної превенції) Psychology (Psychologist in the
Field of Juvenile Prevention)
галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальність – 053
Психологія, спеціалізація – Поліцейські)

Харків (Вінниця) 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 2
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри трудового та господарського права факультету
№ 2 ХНУВС (протокол від 28.08.2023 № 8)

Розробники:

Завідувач кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС,
доктор юридичних наук, професор **Мельник К.Ю.**
Доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС,
кандидат юридичних наук, доцент **Чорноус О.В.**

Рецензенти:

1. Професор кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, професор **Амелічева Л.П.**
2. Декан факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Марчук М.І.1.**

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 3							
Тема № 1: Поняття, предмет, метод і система трудового права	3,5	1	0,5			2	залік
Тема № 2: Основні принципи та функції трудового права	3,5	1	0,5			2	
Тема № 3: Джерела трудового права	3,5	1	0,5			2	
Тема № 4: Суб'єкти трудового права	3,5	1	0,5			2	
Тема № 5: Зайнятість та працевлаштування	4	1	1			2	
Тема № 6: Соціальний діалог	4	1	1			2	
Тема № 7: Трудовий договір	10	4	2			4	
Тема № 8: Робочий час і час відпочинку	5	1	2			2	
Тема № 9: Оплата праці	5	1	2			2	
Тема № 10: Трудова дисципліна	4	1	1			2	
Тема № 11: Матеріальна відповідальність.	3,5	0,5	1			2	
Тема №12: Охорона праці	3,5	0,5	1			2	
Тема № 13: Трудові спори	4	1	1			2	
Тема № 14: Нагляд і контроль за додержанням трудового законодавства	3	1	0			2	
Всього за семестр № 3:	60	16	14			30	

2. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1: Поняття, предмет, метод і система трудового права

Тема №2: Основні принципи та функції трудового права

Тема № 3: Джерела трудового права

Тема № 4: Суб'єкти трудового права

Семінарське заняття: Поняття, предмет, метод, система, принципи, функції, джерела та суб'єкти трудового права.

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань щодо історії виникнення, поняття, предмета, методу, системи, принципів, функцій, джерел та суб'єктів трудового права.

Кількість годин: 2 год.

Навчальні питання:

1. Історія виникнення трудового права.
2. Поняття трудового права.
3. Предмет трудового права.
4. Метод трудового права.
5. Система трудового права.
6. Поняття принципів трудового права та їх класифікація.
7. Поняття функцій трудового права та їх класифікація.
8. Поняття джерел трудового права та їх особливості.
9. Поняття та класифікація суб'єктів трудового права.

Методичні вказівки:

Вивчаючи перше питання, курсантам необхідно знати історію та причини виникнення трудового права, а також перші акти трудового законодавства.

Курсанти повинні засвоїти, що трудове право є самостійною галуззю національного права, а також відрізнити трудове право від цивільного права, адміністративного права та права соціального забезпечення.

Розглядаючи предмет трудового права, курсанти мають засвоїти, які відносини регулює дана галузь права, з'ясувати структуру цих відносин, їх суб'єктів та юридичний зміст.

Характеризуючи метод трудового права, необхідно зосередити увагу на специфіці способів регулювання трудових відносин та відносин, пов'язаних з ними.

При вивченні системи трудового права необхідно засвоїти, з яких частин складається система трудового права, а також відрізнити систему трудового права від системи трудового законодавства, системи науки трудового права та системи навчальної дисципліни «Трудове право».

Характеризуючи принципи трудового права, необхідно зосередити увагу на загально правових, міжгалузевих та галузевих принципах та їх значенні для

трудового права. Курсанти повинні засвоїти галузеві принципи трудового права. Особливу увагу слід приділити принципу свободи трудового договору.

Вивчаючи функції трудового права, необхідно дослідити особливості загально правових функцій (регулятивної та охоронної) у трудовому праві. Розглянути соціально-правову функцію (виховну), яка діє на стику норм права та моралі. Дослідити специфічні функції (соціальну, захисну, виробничу), притаманні лише трудовому праву. Слід зосередити увагу курсантів на соціальній функції, яка набуває особливого значення в умовах становлення ринкової економіки.

Курсанти повинні засвоїти, що джерелами трудового права є нормативно-правовий акт та нормативний договір. До нормативних договорів як джерел трудового права належать міжнародні договори, які містять норми трудового права, колективні угоди та колективний договір. Вивчаючи особливості джерел трудового права, необхідно зосередити увагу на співвідношенні національних законів та міжнародно-правових актів, які містять норми трудового права, а також на значенні актів Конституційного Суду України та Пленуму Верховного Суду України для трудового права.

У ході вивчення останнього питання курсанти повинні знати поняття суб'єктів трудового права, а також їх коло та класифікацію. Обов'язково слід зосередити увагу на тому, що основними суб'єктами трудового права є роботодавець та працівник. При вивченні правового статусу працівника в трудовому праві слід звернути увагу на його загальну та спеціальну трудову правосуб'єктність, а також права та обов'язки працівника. Вивчаючи правовий статус роботодавця в трудовому праві, слід зосередити увагу курсантів на трудовій правосуб'єктності роботодавців-юридичних та фізичних осіб, а також правах та обов'язках роботодавців. Характеризуючи трудовий колектив, необхідно засвоїти його ознаки та порядок реалізації його повноважень. Курсанти повинні знати, що професійні спілки є громадськими організаціями працівників, основними завданнями яких є представництво та захист трудових прав та інтересів членів профспілок. Особливо доцільно звернути увагу на гарантії діяльності профспілок та їх права. Вивчаючи останнє питання, курсанти повинні знати порядок створення та права організацій роботодавців та їх об'єднань як суб'єктів трудового права.

Теми для рефератів:

1. Становлення трудового права.
2. Структура трудових правовідносин.
3. Конституційні права та обов'язки у сфері праці.
4. Сутність правовідносин пов'язаних із трудовими.
5. Тенденції розвитку трудового права України.
6. Правові проблеми удосконалення трудового законодавства.
7. Співвідношення трудового і цивільного законодавства України.
8. Система державних гарантій забезпечення права людини на працю.
9. Міжнародні правові гарантії трудових прав людини.

10. Система трудового права та система трудового законодавства: до проблеми співвідношення.

11. Свобода трудового договору як основний принцип сучасного трудового права.

12. Міжгалузеві принципи трудового права.

13. Соціальна функція трудового права.

14. Виробнича функція трудового права.

15. Захисна функція трудового права.

16. Види джерел трудового права та їх особливості.

17. Загальна характеристика Конституції України як джерела трудового права.

18. Кодекс законів про працю України як основне джерело трудового права України.

19. Міжнародна організація праці та її роль у регулюванні трудових відносин.

20. Міжнародно-правові акти та їх роль у трудовому праві.

21. Закони України як джерела трудового права.

22. Підзаконні акти, що регулюють трудові відносини, як джерела трудового права.

23. Локальні нормативні акти, їх роль у регулюванні трудових відносин.

24. Роль Верховного Суду України в тлумаченні норм трудового права.

25. Види суб'єктів трудового права.

26. Трудова правосуб'єктність працівника.

27. Трудова правосуб'єктність роботодавця.

28. Повноваження трудового колективу у сфері праці.

29. Права професійних спілок.

30. Правові засади функціонування організацій роботодавців та їх об'єднань.

31. Проблеми розмежування прав трудових колективів і профспілок на підприємстві.

Література: конспект лекцій.

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
3. Андріїв В. М. Юридичний механізм забезпечення трудових прав працівників: монографія. Чернігів : Черніг. держ. ін.-т права, соц. технологій та праці, 2011. 305 с.
4. Бурак В. Я. Правовий механізм захисту трудових прав та законних інтересів працівників : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 438 с.
5. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062
6. Загальна декларація прав людини ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1948 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015

7. Занфірова Т.А. Аксіологічно-нормативні засади філософії трудового права: монографія. Запоріжжя : КПУ, 2010. 355 с.
8. Жигалкін І. П. Система принципів трудового права України: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Х. : Право, 2015. 360 с.
9. Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL:: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
11. Про відпустки : закон України від 15 листоп. 1996 р. № 504/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 2. Ст. 4.
12. Про державну службу : закон України від 10 груд. 2015 р. № 3723-XII URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
13. Про зайнятість населення : закон України від 05 лип. 2012 р. № 5067-VI : URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
14. Про колективні договори і угоди : Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-XII. Відом. Верхов. Ради України. 1993. № 36. Ст. 361
15. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. Відом. Верхов. Ради України. 2004. № 50. Ст. 540
16. Про Національну поліцію : закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, Ст.379.
17. Про оплату праці : закон України від 24 берез. 1995 р. № 108/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 17. Ст. 121.
18. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності : закон України від 22. червн. 2012 р. № 5026-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 22. Ст. 216.
19. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
20. Про охорону праці : закон України від 14 жовт. 1992р. № 2694-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 49. Ст. 668.
21. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : закон України від 15 верес. 1999 р. № 1045-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 45. Ст. 397.
22. Про соціальний діалог в Україні: закон України від 23.12.2010 р. № 2862-VI URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.
23. Слюсар А. М. Правовий статус суб'єктів трудового права України: теоретико-правовий аспект: монографія. Х. : ФІНН, 2011. 336 с.
24. Трудове право України : підручник / [автор. кол.: С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський та ін.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 408 с.
25. Трудове право України: академічний курс: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Пилипенко П. Д. та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. П. Д. Пилипенка. К. : Ін Юре, 2014. 548 с.

26. Трудове право: підручник / В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. Х. : Право, 2012. 496 с.
27. Шамшина І. І. Суб'єкти трудового права: правове регулювання в умовах ринкових відносин: монографія. Луганськ : Л-ра, 2010. 448 с.

Тема № 5: Зайнятість та працевлаштування Тема № 6: Соціальний діалог

Семінарське заняття: Зайнятість та працевлаштування. Соціальний діалог.

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань щодо правового регулювання соціального діалогу, зайнятості та працевлаштування населення, а також вироблення навичок із застосування положень трудового законодавства для вирішення ситуацій, що виникають у практичній діяльності в цій сфері.

Кількість годин: 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття зайнятості та працевлаштування.
2. Гарантії у сфері зайнятості.
3. Правовий статус суб'єктів, що здійснюють працевлаштування.
4. Система заходів, спрямована на сприяння зайнятості.
5. Правовий статус безробітного.
6. Поняття, рівні, сторони та форми соціального діалогу.
7. Колективний договір, угода: поняття, сторони, зміст та сфера дії.
8. Порядок укладення і зміни колективного договору, угоди та строк їх чинності.

Методичні вказівки:

При розгляді першого питання слід звернути увагу на відмінність категорій «зайнятість» та «працевлаштування», а також засвоїти поняття «зайнятість» і «працевлаштування» та форми зайнятості населення.

Характеризуючи державні гарантії у сфері зайнятості, необхідно звернути увагу як на загальні, так і на додаткові гарантії, що встановлюються громадянам у працездатному віці, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних конкурувати на ринку праці.

Курсанти повинні засвоїти, що працевлаштування здійснюється двома групами суб'єктів: територіальними органами Державної служби зайнятості України та суб'єктами господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні. Також необхідно вивчити правовий статус зазначених суб'єктів.

Вивчаючи систему заходів, спрямованих на сприяння зайнятості, слід розглянути кожний елемент цієї системи. Особливу увагу доцільно приділити

дослідженню заходів сприяння зайнятості внутрішньопереміщених осіб.

Досліджуючи правовий статус безробітного, необхідно засвоїти, коли і як особа набуває статусу безробітного, вивчити права та обов'язки безробітного, з'ясувати, що таке підходяща робота.

Курсанти повинні засвоїти поняття соціального діалогу. В ході вивчення основних характеристик соціального діалогу слід звернути увагу на його рівні, сторони та форми. Особливу увагу доцільно приділити такій формі соціального діалогу, як колективні переговори з укладення колективних договорів і угод.

Необхідно вивчити поняття, сторони, зміст та сферу дії генеральної, галузевої (міжгалузевої) та територіальної угоди, а також колективного договору. Чітко знати відмінності між зазначеними нормативними договорами.

Розглянути порядок укладення і зміни колективного договору, угоди. Визначити відмінності між порядком укладення колективної угоди і колективного договору.

Теми для рефератів:

1. Зайнятість населення.
2. Працевлаштування в Україні.
3. Посередництво в працевлаштуванні.
4. Правовий статус безробітного.
5. Допомоги по безробіттю.
6. Професійна орієнтація та навчання безробітних.
7. Соціальний діалог в Україні.
8. Колективні угоди.
9. Генеральна угода та її значення.
10. Колективний договір.
11. Загальна характеристика соціального діалогу.
12. Принципи соціального діалогу.
13. Форми соціального діалогу.
14. Роль соціального діалогу в соціальній політиці держави.
15. Напрями вдосконалення колективно-договірного регулювання праці.
16. Порядок ведення колективних переговорів.
17. Представницькі органи роботодавця.

Література: конспект лекцій.

- 1) Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
- 2) Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
- 3) Андріїв В. М. Юридичний механізм забезпечення трудових прав працівників: монографія. Чернігів : Черніг. держ. ін.-т права, соц. технологій та праці, 2011. 305 с.

- 4) Конвенція МОП № 103 «Про охорону материнства» (1952 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_122
- 5) Конвенція МОП № 138 «Про мінімальний вік для прийому на роботу» (1973 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_054
- 6) Конвенція МОП № 156 «Про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками» (1981 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_010
- 7) Конвенція МОП № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» (1983 р.), URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_065
- 8) Конвенція МОП № 45 «Про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду» (1935 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_134
- 9) Конвенція МОП № 98 «Про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів» (1949 р.), URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_004
- 10) Колективні угоди як результат соціального партнерства (сучасний стан і перспективи розвитку) : монографія. / С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко, Н.М. Клименчук. Х. : Вид-во ПП «ФІНН», 2011. 256 с.
- 11) Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
- 12) Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : закон України від 02 берез. 2000 р. № 1533-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 22. Ст. 171.
- 13) Про зайнятість населення : закон України від 05 лип. 2012 р. № 5067-VI : URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
- 14) Про колективні договори і угоди : закон України від 01 лип. 1993 р. № 3356-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 36. Ст. 361.
- 15) Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності : закон України від 22. червн. 2012 р. № 5026-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 22. Ст. 216.
- 16) Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
- 17) Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 21. Ст. 252.
- 18) Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : закон України від 15 верес. 1999 р. № 1045-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 45. Ст. 397.
- 19) Про соціальний діалог в Україні: закон України від 23.12.2010 р. № 2862-VI : URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.
- 20) Про основні засади молодіжної політики : закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX//База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

- 21) Шабанов Р. І. Концептуальні засади соціального захисту від безробіття : монографія. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х. : ХНАДУ, 2015. 359 с.

Тема № 7: Трудовий договір

Семінарське заняття: Трудовий договір.

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань про особливості трудового договору, про укладення, зміну та припинення трудового договору, а також вироблення навичок із застосування положень трудового законодавства для вирішення ситуацій, що виникають у практичній діяльності в цій сфері.

Кількість годин: 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття, значення та особливості трудового договору.
2. Зміст трудового договору. Види трудового договору
3. Порядок прийняття на роботу.
4. Документи, які подаються при прийнятті на роботу. Випробування при прийнятті на роботу та результати випробування.
5. Зміна істотних умов праці, переведення та переміщення працівника.
7. Відсторонення від роботи.
8. Підстави припинення трудового договору:
9. Порядок та оформлення звільнення з роботи. Вихідна допомога при звільненні.

Методичні вказівки:

Курсанти повинні чітко засвоїти поняття трудового договору та те, що його сторонами можуть бути лише працівник та роботодавець. У ході дослідження першого питання курсанти мають з'ясувати, що цей договір посідає особливе місце в трудовому праві, оскільки саме на підставі трудового договору виникають трудові правовідносини працівника з роботодавцем. Особливо слід звернути увагу на відмінність трудового договору від цивільних договорів, пов'язаних із працею (договір підряду, договір про надання послуг, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності).

Вивчаючи зміст трудового договору, необхідно чітко розуміти, які умови є обов'язковими, а які додатковими. Особливу увагу слід звернути на таку додаткову умову трудового договору, як випробування при прийнятті на роботу, та порядок її запровадження.

Розглядаючи види трудових договорів, необхідно дослідити безстрокові та строкові трудові договори, контракт, трудові договори з тимчасовими та сезонними працівниками тощо.

Характеризуючи порядок укладення трудового договору, необхідно чітко

знати етапи його укладення, перелік документів, що необхідно подати при прийнятті на роботу. Особливу увагу доцільно приділити гарантіям прав працівників при прийнятті на роботу.

Вивчаючи переведення та переміщення працівників, курсанти повинні знати, в чому полягає відмінність переведення від переміщення та бути спроможними навести приклади цих явищ. Слід вивчити різновиди переведення на іншу роботу та порядок їх застосування.

Необхідно знати порядок застосування змін істотних умов праці. Особливо звернути увагу на законодавче закріплення кола істотних умов праці.

Розглядаючи відсторонення від роботи, слід звернути увагу на її правову природу. Необхідно розуміти різницю між відстороненням від роботи та звільненням з роботи.

Надаючи загальну характеристику припиненню трудового договору, необхідно розглянути такі категорії, як припинення трудового договору, розірвання трудового договору та звільнення з роботи. Курсантам необхідно розрізняти правила розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк, та строкового трудового договору за ініціативою працівника. Характеризуючи розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця, необхідно знати як загальні, так і додаткові підстави. Слід звернути особливу увагу на правила розірвання трудового договору на вимогу профспілкового чи іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу. Розглядаючи порядок звільнення з роботи, необхідно дослідити обов'язки роботодавця щодо видачі працівнику належно оформленої трудової книжки і виплати всіх сум, що належать йому від підприємства, установи, організації.

Теми для рефератів:

1. Обов'язкові умови трудового договору.
2. Додаткові умови трудового договору.
3. Загальний порядок прийняття на роботу.
4. Особливості прийняття на службу до національної поліції.
5. Строковий трудовий договір.
6. Особливості укладення контракту.
7. Сумісництво та суміщення.
8. Трудова книжка та порядок її ведення.
9. Переведення на іншу роботу
10. Зміна істотних умов праці.
11. Розірвання трудового договору за ініціативою працівника.
12. Розірвання трудового договору у разі змін в організації виробництва і праці.

Література: конспект лекцій.

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
3. Директива Ради № 91/533/ЄЕС «Про обов'язок роботодавця інформувати працівників про умови, що застосовуються до контракту чи трудової угоди» від 14 жовтня 1991 р. (Офіційний вісник ЄС, L 288, 18 жовтня 1991 р., с. 32-35).
4. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. // URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062
5. Загальна декларація прав людини ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1948. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
6. Конвенція МОП № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю» (1930 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_136
7. Конвенція МОП № 103 «Про охорону материнства» (1952 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_122
8. Конвенція МОП № 105 «Про скасування примусової праці» (1957 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_013
9. Конвенція МОП № 111 «Про дискримінацію в галузі праці та занять» (1958 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_161
10. Конвенція МОП № 138 «Про мінімальний вік для прийому на роботу» (1973 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_054
11. Конвенція МОП № 156 «Про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками» (1981 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_010
12. Конвенція МОП № 158 «Про припинення трудових відносин з ініціативи підприємця» (1982 р.), [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_005
13. Конвенція МОП № 45 «Про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду» (1935 р.). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_134
14. Мельник К. Ю., Бортник, С. М., Худякова О. В. Проблеми правового регулювання виникнення трудових правовідносин з поліцейськими : монографія. // за заг.ред. К. Ю. Мельника; Харк. нац. ун-т внутр. справ –Х.: У справі, 2017. 230 с.
15. Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
16. Мельник, К. Ю., Бабенко А. О. Проблеми юридичних гарантій трудових прав працівників при укладенні, зміні та розірванні трудового договору : монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 240 с.
17. Мельничук Н. О. Договірне регулювання трудових відносин в нових економічних умовах: монографія. К. : Хай-Тек Прес, 2012. 340 с.
18. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042

19. Про державну службу : закон України від 10 груд. 2015 р. № 3723-XII
URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
20. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: закон України 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
21. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 21. Ст. 252.
22. Про практику розгляду судами трудових спорів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 листоп. 1992 р. № 9 URL: zakon.rada.gov.ua.
23. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : закон України від 15 верес. 1999 р. № 1045-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 45. Ст. 397.
24. Про основні засади молодіжної політики : закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX//База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
25. Слюсар А. М. Правовий статус суб'єктів трудового права України: теоретико-правовий аспект: монографія. Х. : ФІНН, 2011. 336 с.
26. Трудове право України : підручник / [автор. кол.: С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський та ін.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 408 с.
27. Трудове право України: академічний курс: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Пилипенко П. Д. та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. П.Д. Пилипенка. К. : Ін Юре, 2014. 548 с.
28. Трудове право: підручник / В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. Х. : Право, 2012. 496 с.
29. Укладення трудового договору: теоретико-прикладне дослідження: монографія / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко, С. В. Мороз, К. А. Малиновська ; за наук. ред. проф. Ярошенка О. М. Х. : Юрайт, 2013. 288 с.

Проведення практичного заняття у формі квесту

Головні ролі учасників квесту: начальник ГУНП в області, начальник відділу кадрів, члени поліцейської комісії, кандидати на посади поліцейських.

На вакантні посади в ГУНП в області необхідно підібрати поліцейських на наступні посади: слідчого, оперуповноваженого кримінальної поліції, дільничного інспектора, патрульного поліцейського.

У ході квесту необхідно пройти всі етапи прийняття на службу в поліцію, починаючи з оголошення конкурсу на службу в поліції закінчуючи призначенням на посаду поліцейських кращих з кандидатів.

Підготуйте самостійно письмове рішення наступних практичних задач:

Задача № 7.1

На заводі з пенсіонерів, які пропрацювали на підприємстві більше 10 років, було створено раду робітничої гідності. З метою популяризації роботи цієї ради директор заводу видав наказ, в якому зобов'язав відділ кадрів оформляти прийняття на роботу і звільнення тільки за згодою ради робітничої гідності.

Який порядок прийняття на роботу встановлює закон? Дайте правову оцінку наказу директора заводу.

Задача № 7.2

При переговорах з директором підприємства «Укрхімфарм» було домовлено, що Мащенко приймається на роботу через 15 днів з тим, щоб він міг звільнитись із попередньої роботи. Мащенко тут же написав заяву, на якій директор наклав резолюцію: «Відділ кадрів. До наказу».

Коли Мащенко в обумовлений день вийшов на роботу, виявилось, що наказ про зарахування його на роботу не видавався і потреб в його праці підприємство немає.

Чи виникли між Мащенко і підприємством «Укрхімфарм» трудові відносини? Як Мащенко може захистити свої права?

Задача № 7.3

Зозуля 15 серпня домовився про роботу бухгалтером фірми «Сімплес» і 16 серпня був виданий наказ про зарахування його на роботу з 1 вересня. Коли 1 вересня Зозуля прийшов на роботу, його до роботи не допустили, пославшись на те, що обсяг роботи зменшився і потреби в його послугах фірма немає.

Чи виникли між Зозулею і фірмою «Сімплес» трудові відносини? Як Зозуля може захистити свої права?

Задача № 7.4

Директор приватного підприємства видав наказ, яким заборонив приймати на роботу родичів осіб, які працюють на його підприємстві. На підставі цього наказу було відмовлено Дядюрі в прийнятті на роботу шофером, оскільки його брат є працівником даного підприємства – заступник директора по економіці.

Чи є законним такий наказ директора? Як може Дядюра оскаржити дії директора?

Задача № 7.5

Христенко звернувся до директора підприємства з проханням про прийнятті на роботу інженером. Директор запропонував взяти у відділі кадрів листок по обліку кадрів, заповнити його і разом з іншими документами і заявою принесли до нього.

Поки Христенко виконував цю вказівку директора, останній зателефонував на місце роботи Христенко і з'ясував, що Христенко є членом партії Голос, активно веде партійну роботу, двічі при підготовці колективного договору

організував страйк, входив до складу страйкового комітету.

Одержавши такі відомості про Христенка, директор відмовив йому у прийнятті на роботу. Чи законні такі дії директора? Що таке необґрунтована відмова у прийнятті на роботу?

Задача № 7.6

Канторович домовився з начальником цеха про прийняття його на роботу майстром пошивочного цеха фабрики індивідуального пошиття одягу. Оскільки начальнику цеха працівник був потрібним негайно, він запропонував Канторовичу передати йому всі документи на оформлення трудового договору, виходити завтра на роботу, а прийом на роботу він сам оформить у відділі кадрів.

Канторович з пропозицією начальника цеха погодився і приступив до роботи. Через тиждень начальник цеха повернув Канторовичу його особисті документи і пояснив, що директор фабрики відмовився від укладення з Канторовичем трудового договору, оскільки обсяг роботи в цеху зменшився і буде скорочення штату працівників.

Чи можна вважати трудовий договір з Канторовичем укладеним, оскільки він був фактично допущений до роботи? Які правові наслідки настали у даному випадку?

Задача № 7.7

Після домовленості про прийняття Феценка на посаду інженера, уповноважений власником орган підприємства зажадав від нього: 1) трудову книжку; 2) паспорт; 3) диплом про освіту; 4) характеристику з попереднього місця роботи; 5) довідку про забезпеченість житловою площею. Феценком були подані всі ці документи, крім характеристики, яку він зобов'язався подати протягом тижня. Уповноважений власником орган допустив Феценка до роботи, але попередив, що коли він протягом тижня не подасть характеристику, угода про укладення трудового договору буде розірвана.

Проте такої характеристики Феценко не подав, бо керівник з попереднього місця роботи відмовився її видати.

Які документи може вимагати власник або уповноважений ним орган при прийнятті на роботу? Які правові наслідки наступають при неподанні Феценком характеристики?

Задача № 7.8

Безробітний Курочкин уклав трудовий договір з фізичною особою – Головка. Пропрацювавши 2 години, Курочкин став вимагати оформлення трудової книжки, у чому Головка йому відмовив з посиланням на те, що він є громадянином, який не займається підприємницькою діяльністю, а тому трудову книжку заводити і вести не потрібно.

Але, якщо Курочкин буде працювати сумлінно і вияве бажання то, він по завершенні роботи у нього (через рік) оформить йому трудову книжку і зробить там відповідні записи згідно Інструкції про порядок ведення трудової книжки.

Чи правомірні дії Головки? Який порядок ведення трудових книжок для працівників, які працюють у фізичних осіб-роботодавців передбачено законодавством України?

Задача № 7.9

В газеті «Голос України» було опубліковано оголошення, що фірма «Контакт» запрошує на роботу менеджера по реалізації продукції фірми: чоловіка не старше 35 років, що знає англійську і українську мови, вміє працювати на комп'ютері.

За цією об'явою до президента фірми звернулась Григор'єва, яка відповідає усім вимогам, крім однієї – вона жінка.

Президент фірми відмовив Григор'євій у прийнятті на роботу, пославшись на те, що робота пов'язана з роз'їздами і фірма хоче прийняти на роботу тільки чоловіка. Григор'єва оскаржила відмову в прийнятті на роботу прокурору району.

Дайте правову оцінку діям президента фірми. Чи зміниться щось, коли виявиться, що Григор'єва є вагітною?

Задача № 7.10

Тарасова прийнята на роботу в плановий відділ заводу на посаду економіста з питань праці. Але з урахуванням її знань, досвіду роботи адміністрація з метою ущільнення робочого дня поклала на неї наступні додаткові обов'язки: складання посадових інструкцій для персоналу заводу; розроблення проекту плану виробничої діяльності заводу; надання допомоги старшому бухгалтеру під час складання річного звіту; постійне представництво в комісії з трудових спорів і в комісії, яка проводить інвентаризацію споруд.

У своїй заяві в комісію з трудових спорів Тарасова послалась на те, що доручені їй завдання виходять за рамки її трудової функції. Яке рішення повинна винести КТС?

Задача № 7.11

Після проходження альтернативної (невійськової) служби Іванов звернувся з метою працевлаштування на підприємство. Керівник підприємства при укладенні трудового договору з Івановим визначив йому в усній формі випробувальний термін у 7 місяців. Усі 7 місяців Іванов працював, та заробітну плату не отримував. Коли визначений керівником підприємства строк випробування закінчився Іванов продовжував працювати. А ще через місяць його було звільнено як такого, що не пройшов випробування.

Прокоментуйте вищезазначену ситуацію з огляду на діюче законодавство.

Задача № 7.12

У п'ятницю Мальцева було звільнено з ТОВ «Арго» за п. 5 ст. 36 КЗпП у зв'язку з переведенням за його згодою на ПАТ «Хімкомбінат». У понеділок Мальцев вийшов на нове місце роботи і за направленням ПАТ «Хімкомбінат» пройшов медогляд, оскільки робота на новому місці мала шкідливі фактори. За

медичним висновком ця робота була протипоказана йому за станом здоров'я. У зв'язку з цим директор ПАТ «Хімкомбінат» скасував свій наказ про прийняття Мальцева на роботу в порядку переведення з іншого підприємства, посилаючись на ч. 6 ст. 24 КЗпП, яка забороняє укладення трудового договору з громадянином, якому за медичним висновком запропонована робота протипоказана за станом здоров'я, та відмовив Мальцеву в прийнятті на роботу.

Мальцев звернувся з позовом до суду. Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача № 7.13

На підприємстві близько 25 % працівників, серед них і Зінін, працюють за цивільними договорами про надання послуг. Вони виконують такі самі роботи, що й особи, з якими укладено трудові договори. На них усіх велася спільна документація: графік роботи, табель обліку робочого часу, книга реєстрації виходу на роботу, графік відпусток, а також укладалися письмові договори про повну матеріальну відповідальність.

Зінін звернувся до суду з позовом про визнання договору, укладеного з ним, трудовим договором та внесення відповідного запису до трудової книжки. Яке рішення повинен прийняти суд?

Тема № 8: Робочий час і час відпочинку

Семінарське заняття: Робочий час і час відпочинку.

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань щодо робочого часу та часу відпочинку та вироблення навичок із застосування положень трудового законодавства для вирішення ситуацій, що виникають у практичній діяльності в цій сфері.

Кількість годин: 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття та види робочого часу.
2. Режим робочого часу та його види.
3. Поняття та види часу відпочинку.
4. Види відпусток та порядок їх надання.

Методичні вказівки:

Розглядаючи перше питання, курсанти повинні знати нормальну тривалість робочого часу в Україні як у мирний, так і у воєнний час, розрізняти скорочений і неповний робочий час, чітко формулювати відповідні поняття та навчитися застосовувати законодавство, яке регламентує робочий час, до конкретних ситуацій.

Вивчаючи режими робочого часу, необхідно знати порядок застосування п'ятиденного та шестиденного робочого тижня, гнучкого режиму робочого часу, змінної роботи, вахтового методу, режиму з поділом робочого дня на частини, підсумованого обліку робочого часу.

Курсанти повинні знати, що право на відпочинок встановлюється Конституцією України. На занятті необхідно засвоїти види часу відпочинку, чітко формулювати відповідні поняття та навчитися застосовувати законодавство, яке регламентує час відпочинку, до конкретних ситуацій.

Вивчаючи правове регулювання відпусток, слід особливу увагу приділити засвоєнню видів, тривалості, порядку надання та використання щорічних відпусток. Крім цього, необхідно знати правила та порядок надання інших видів відпусток.

Теми для рефератів:

1. Скорочений робочий час.
2. Неповний робочий час.
3. Надурочні роботи.
4. Гнучкий режим робочого часу.
5. Ненормований робочий день.
6. Перерви протягом робочого дня.
7. Щорічна основна відпустка.
8. Творча відпустка.
9. Соціальні відпустки.
10. Відпустки без збереження заробітної плати.

Література: конспект лекцій.

- 1) Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
- 2) Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
- 3) Директива Європейського парламенту і Ради № 2003/88/ЄЕС «Про деякі аспекти організації робочого часу» від 4 листопада 2003 р., Official Journal. L 299. 2003. P. 0009 – 0019.
- 4) Директива Європейського парламенту і Ради № 2003/88/ЄЕС «Про деякі аспекти організації робочого часу» від 4 листопада 2003 р., Офіційний вісник ЄС, L 045/19, 18 лютого 1975 р., с. 32-35.
- 5) Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062
- 6) Загальна декларація прав людини ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1948 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
- 7) Конвенція МОП № 132 «Про оплачувані відпустки» (1970 р.) URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_022
- 8) Конвенція МОП № 140 «Про оплачувані учбові відпустки» (1974 р.) URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_261
- 9) Конвенція МОП № 47 «Про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень» (1935 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_145
- 10) Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.

- 11) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
- 12) Порядок застосування Переліку виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого тижня: затв. наказом М-ва праці та соціальної політики України від 23.03.2001 р. № 122. Офіц. вісн. України. 2001. № 14. Ст. 634.
- 13) Про відпустки : закон України від 15 листоп. 1996 р. № 504/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 2. Ст. 4.
- 14) Про затвердження Переліку виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого тижня : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2001 р. № 163. Офіційний вісник України. 2001. № 9. Ст. 352.
- 15) Про затвердження списків виробництв, робіт, цехів, професій і посад, зайнятість працівників в яких дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами праці та за особливий характер праці : постанова Кабінету Міністрів України від 17 листоп. 1997 р. № 1290 URL: zakon.rada.gov.ua.
- 16) Про затвердження умов, тривалості, порядку надання та оплати творчих відпусток : постанова Кабінету Міністрів України від 19.01.1998 р. № 45. Офіц. вісн. України. 1998. № 3.
- 17) Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: закон України 15.03.2022 р. № 2136-ІХ. База даних (БД) «Законодавство України. Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
- 18) Ситницька О.А. Юридичні гарантії права на працю та права на відпочинок за трудовим законодавством України : монографія. Хмельницький : Вид-во Хмельницький університет управління та права, 2010. 168 с.
- 19) Трудове право України : підручник / [автор. кол.: С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський та ін.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 408 с.
- 20) Трудове право: підручник / В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. Х. : Право, 2012. 496 с.

Підготуйте самостійно письмове рішення наступних практичних задач:

Задача № 8.1

Адміністрація механічного заводу уклала трудову угоду з художником Пікасовським про художнє оформлення заводу до дня святкування 1 травня. Оскільки часу до свята залишалось мало, Пікасовський запевнив адміністрацію, що він буде працювати по 9– 10 годин в день, а художнє оформлення заводу до свята закінчить.

Голова профспілкового комітету, вбачаючи в угоді адміністрації і Пікасовського порушення трудового законодавства, яке полягало, на його думку, в тому, що збільшена тривалість робочого часу без дозволу профспілки фактично є надурочними роботами, звернувся до директора заводу з вимогою про обмеження робочого дня Пікасовського 8 годинами.

Чи правильні вимоги голови профкому? Що слід розуміти під робочим часом?

Задача № 8.2

Йдучи на роботу, робітник Іванов був затриманий на прохідній у зв'язку з тим, що у нього не було перепустки. За вимогою охорони Іванов дав письмове пояснення, при яких обставинах він загубив перепустку, після чого з розпорядження адміністрації його було допущено до роботи.

Оскільки до роботи Іванов приступив через одну годину після її початку, в табелі було відмічено, що він працював в цей день 6 годин, відповідно до чого йому і була виплачена зарплата.

Посилаючись на те, що він, як погодинник, знаходився на заводі протягом 8, а не 7 годин і що зарплата повинна бути йому виплачена за 8 годин. Іванов звернувся зі скаргою до комісії по трудових спорах.

Чи правильні вимоги робітника Іванова? Що слід розуміти під робочим часом?

Задача № 8.3

Адміністрація заводу передала виконання обов'язків по обліку цінностей по матеріальному складу бухгалтеру розрахункової групи Пронцевському.

Пропрацювавши декілька днів, Пронцевський прийшов до висновку, що протягом 8-годинного робочого дня виконати обсяг покладених на нього обов'язків неможливо, про що він доповів адміністрації заводу з проханням або звільнити його від частини обов'язків, або дати на допомогу іще одного облікового працівника.

Адміністрація заводу прохання Пронцевського відхилила, посилаючись на те, що робочий день його ненормований і він зобов'язаний працювати також у неурочний час, а потім наказом зобов'язала Пронцевського працювати до 19 годин, хоч робочий день для службовців заводоуправління закінчувався о 17 годині.

Чи правильні дії адміністрації? Яка тривалість робочого часу в Україні? Яким нормативним актом вона встановлена?

Задача № 8.4

Для виконання річного виробничого плану директор Калинівського райпромкомбінату видав наказ про переведення комбінату на період листопад – грудень 2017 р. з 5-денного робочого тижня з двома вихідними днями на 6-денний робочий тиждень з одним вихідним днем із збереженням встановленої тривалості робочого часу – 8 годин.

Які види робочого тижня встановлює діюче законодавство? Яка їх

тривалість? Які порушення допущені директором комбінату?

Задача № 8.5

На будівництві заводу проводився монтаж котлів, що вимагало виконання зварювальних робіт. Бригада електрозварників, яка виконувала ці роботи в середині котла, працювала по 8 годин в зміну протягом одного місяця.

Після закінчення зварювальних робіт в котлах електрозварники звернулися з заявою про оплату їм надурочної роботи, виходячи з 6-годинного робочого дня.

Адміністрація в оплаті надурочних робіт відмовила на тій підставі, що електрозварники не значаться в переліку професій з скороченим робочим днем і що письмового розпорядження на їх проведення не було. Електрозварники звернулися до комісії по трудових спорах.

Які існують види робочого дня? Для кого встановлюється скорочений робочий день? Якими правовими нормами він регулюється?

Задача № 8.6

Комплектуючи колектив працівників, які обслуговують виставку товарів широкого вжитку, дирекція райхарчоторгу прийняла для лоткової роботи гр. Краснян з тривалістю робочого дня 4 години. Наказ про зарахування Краснян на роботу був опротестований прокурором району з мотиву, що сторони трудового договору не мали права на свій розсуд скорочувати робочий день.

Чи підлягає протест задоволенню? Які методи нормування тривалості робочого часу Ви знаєте?

Задача № 8.7

Працівник був прийнятий на роботу в порядку переведення від іншого роботодавця. При проведенні переговорів щодо переведення новий роботодавець пообіцяв Ігнатенку, що після працевлаштування в новій організації Ігнатенко отримає щорічну оплачувану відпустку за перший рік роботи в літній період до закінчення шести місяців роботи, так як на той період часу він був неповнолітнім. В новому трудовому договорі ця умова не була прописана. Після переходу працівника Ігнатенка на нове місце йому відмовили в наданні відпустки в літній період часу, посилаючись на затверджений графік відпусток і на те, що працівник уже повнолітній. Працівник, вважаючи, що його право було порушено, звернувся за допомогою до комісії з трудових спорів.

Яке, на вашу думку рішення, повинна прийняти комісія з трудових спорів?

Задача № 8.8

Працівниця приватного підприємства «Лідер» згідно графіку відпусток отримала щорічну оплачувану відпустку з 1го березня по 29 березня 2015 року. В період, коли вона перебувала у відпустці, Зоя Іванівна захворіла і перебувала на лікарняному з 12 по 16 березня 2015 року. Працівниця вийшла на роботу 30 березня, надала лікарняний і без погодження з роботодавцем знову пішла у

відпустку на 4 календарні дні. Через відсутність на роботі 30 березня працівницю звільнили згідно п.4 ч.1 ст.40 КЗпП України.

Як ви вважаєте, чи правильно вчинив роботодавець?

Тема № 9: Оплата праці

Семінарське заняття: Оплата праці.

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань щодо поняття заробітної плати, її структури та порядку виплати, а також вироблення навичок із застосування положень трудового законодавства для вирішення ситуацій, що виникають у практичній діяльності в цій сфері.

Кількість годин: 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття та структура заробітної плати.
2. Гарантії у сфері оплати праці.
3. Методи регулювання оплати праці.
4. Системи оплати праці.
5. Оплата праці при відхиленні від нормальних умов праці.

Методичні вказівки:

Вивчаючи перше питання, необхідно засвоїти поняття «заробітна плата», її структуру, яка складається з трьох компонентів: основної заробітної плати, додаткової заробітної плати та інших заохочувальних та компенсаційних виплат.

Розглядаючи гарантії прав працівників на оплату праці, особливу увагу слід приділити такій державній гарантії, як мінімальна заробітна плата. Слід засвоїти, що розмір заробітної плати не може бути нижче визначеного законом мінімального розміру.

Засвоюючи методи регулювання оплати праці, курсанти повинні чітко знати, які питання у сфері оплати праці регулюються на державному рівні, а які – в договірному порядку.

Вивчаючи системи оплати праці, передусім необхідно засвоїти порядок використання тарифної системи оплати праці. Курсанти повинні знати її елементи, а також засвоїти порядок підвищення та зниження кваліфікаційних розрядів. Слід також знати відмінності погодинної і відрядної системи оплати праці, а також різновиди цих систем оплати праці.

Необхідно знати особливості в оплаті праці за роботу, яка здійснюється в умовах, що відхиляються від нормальних, а саме: на важких роботах, на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, на роботах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я; при виконанні робіт різної кваліфікації; при суміщенні професій (посад) і виконанні обов'язків тимчасово відсутнього працівника тощо.

Теми для рефератів:

1. Основна заробітна плата.
2. Договірний метод регулювання оплати праці.
3. Тарифна система оплати праці.
4. Відрядна система оплати праці.
5. Погодинна система оплати праці.

Література: конспект лекцій.

- 1) Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
- 2) Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
- 3) Амелічева Л. П. Теоретичні та аксіологічні засади правового регулювання гідної праці в сучасних умовах державотворення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. 360 с.
- 4) Божко В. М. Засади правового регулювання оплати праці: теоретичний аспект: монографія. Полтава : Полтав. нац. техн. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2011. 402 с.
- 5) Директива Ради № 75/117/ЄЕС «Про наближення законів держав-членів щодо застосування принципу рівної оплати праці для чоловіків та жінок» від 10 лютого 1975 р. Офіційний вісник ЄС, L 288, 18 жовтня 1991р.
- 6) Директива Ради № 80/987/ЄЕС «Про захист працівників в разі неплатоспроможності їх роботодавця» від 20 жовтня 1980 р., URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_658
- 7) Колот А.М. Оплата праці на підприємстві: організація та удосконалення. К. : Фірма «Праця», 1997. 192 с.
- 8) Конвенція МОП № 100 «Про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності» (1951 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_002
- 9) Конвенція МОП № 131 «Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються» (1970 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_149
- 10) Конвенція МОП № 95 «Про захист заробітної плати» (1949 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_146
- 11) Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
- 12) Положення про порядок компенсації працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням термінів її виплати : постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1997 р. № 1427 URL:: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1427-97-п>
- 13) Про оплату праці : закон України від 24 берез. 1995 р. № 108/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 17. Ст. 121.

- 14) Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери : постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-п>
- 15) Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: закон України 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
- 16) Про практику застосування судами законодавства про оплату праці : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 груд. 1999 р. № 13 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-99>.
- 17) Трудове право України : підручник / [автор. кол.: С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський та ін.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 408 с.
- 18) Трудове право України: академічний курс: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Пилипенко П. Д. та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. П. Д. Пилипенка. К. : Ін Юре, 2014. 548 с.
- 19) Трудове право: підручник / В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. Х. : Право, 2012. 496 с.

Підготуйте самостійно письмове рішення наступних практичних задач:

Задача № 9.1.

Двойников працював сторожем на Харківському промкомбінаті з помісячним обліком робочого часу. В процесі роботи йому доручали також розвантаження різних матеріалів. Окрім того, він працював 1 січня. Два місяці йому не оплачували понадурочні роботи, хоча він працював цілодобово з розрахунку: 1 день роботи, 2 дні відпочинку.

Чи має право Двойников на оплату часу, витраченого на вантажно-розвантажувальні роботи за тарифною ставкою вантажника? Чи працював він понад норми і скільки годин?

Задача № 9.2.

Кузьменко працював на Харківському заводі "Оргтехніка" на посаді економіста. Через неповну зайнятість він працював до 13-ої години, а заробітну плату отримував за повний день. У зв'язку зі скороченням штатів був звільнений юрисконсульт і ведення претензійних спорів було покладено на економіста Кузьменка. Протягом двох років і трьох місяців Кузьменко виконував цю роботу, а потім був звільнений. Кузьменко подав позов про виплату йому 16000 гривень за виконання обов'язків юрисконсульта протягом вказаного вище часу. Районний суд у позові відмовив.

Ваша думка з приводу рішення районного суду.

Задача № 9.3.

Умовами трудового контракту, укладеного між Жалінським і заводом "Система" було передбачено, що він приймається на посаду економіста відділу збуту. Поряд з іншими умовами встановлювалось, що оплата його праці буде здійснюватись щомісячно в розмірі трьох відсотків від реалізованої ним продукції. Після закінчення місяця головний бухгалтер відмовився підписати документ про оплату праці в розмірі 4850 гр., мотивуючи це тим, що тарифною угодою, що діє на заводі, передбачена почасова оплата праці службовців за місячними окладами у відповідних розмірах.

Оплата праці економісту відділу збуту встановлена у розмірі 8200-8280 гривень. Нарахована Жалінському сума 8250 гривень значно перевищує цей розмір. Жалінський звернувся до КТС з заявою про стягнення обумовленої контрактом суми. Яке рішення повинна винести КТС?

Задача № 9.4.

Степанов працював заточувальником на заводі. 23 жовтня під час повернення з роботи на прохідній він зустрів свого майстра і почав лаяти його за те, що йому дали погану роботу, внаслідок чого він не виконав норму. На прохання припинити грубощі, Степанов продовжував лаяти майстра. Наступного дня наказом по заводу Степанов був позбавлений місячної премії. Вважаючи такий наказ незаконним, Степанов звернувся до КТС з вимогою про стягнення премії, посиляючись на те, що своє місячне завдання він виконав повністю і що з майстром у нього існують неприємні стосунки.

Яким повинно бути рішення комісії? Що може бути підставою для позбавлення працівника премії?

Задача № 9.5

У колективному договорі агропромислового комплексу «Ходунок» передбачено, що заробітна плата в грошовій формі виплачується один раз на рік після остаточного підрахунку прибутків і збитків. До цього часу працівники мали змогу на підставі заяви виписувати сіно, соломі, комбікорм та інші сільгосппродукти в рахунок майбутньої зарплати. Продукція працівникам АПК відпускається за оптовими цінами.

Дайте оцінку правомірності включення до колективного договору порядку відпуску продукції за оптовими цінами.

Задача № 9.6

У правилах внутрішнього трудового розпорядку ЗАТ «Зіронька» передбачені штрафні санкції за порушення трудової дисципліни: за запізнення на роботу штраф становить 5 % від середнього заробітку, за прогул - 30 % середнього заробітку. Електромонтер Гнатенко, який допустив прогул, звернувся до профспілкового комітету із заявою про зниження штрафу до 20%, так як знає, що більше 20 % з заробітної плати ніяких утримань проводити не можна.

Які повинні бути дії профкому?

Задача № 9.7

У зв'язку із затримкою виплати заробітної плати на 20 днів програміст Єфремов Ігор, попередивши письмово завідувача відділу, призупинив роботу і не приходив на роботу протягом тижня. У цей час він звернувся до суду з позовом про стягнення заробітної плати, її індексації з урахуванням інфляції, стягнення моральної шкоди та оплати часу призупинення роботи.

Яке рішення має прийняти суд? Чи вправі програміст не виходити на роботу в період призупинення роботи?

Тема № 10: Трудова дисципліна
Тема №11: Матеріальна відповідальність

Семінарське заняття: Трудова дисципліна. Матеріальна відповідальність.

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань щодо трудової дисципліни та матеріальної відповідальності, а також вироблення навичок із застосування положень трудового законодавства для вирішення ситуацій, що виникають у практичній діяльності в цій сфері.

Кількість годин: 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття трудової дисципліни та методи її забезпечення.
2. Правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку.
3. Заохочення: види та порядок застосування
4. Дисциплінарна відповідальність та її види.
5. Поняття та види матеріальної відповідальності.
6. Матеріальна відповідальність працівників.
7. Визначення розміру шкоди, заподіяної працівником, та порядок її відшкодування.
8. Матеріальна відповідальність роботодавця.

Методичні вказівки:

Розглядаючи перше питання, курсанти повинні засвоїти поняття «трудова дисципліна», вміти розрізняти категорії «трудова дисципліна», «технологічна дисципліна» та «виробнича дисципліна». Необхідно знати, що основними методами забезпечення дисципліни праці є метод заохочення та примусу.

Курсанти повинні знати значення правил внутрішнього трудового розпорядку для працівників та роботодавців, порядок їх затвердження та зміст.

Слід засвоїти, що заохочення є позитивною формою оцінки результатів трудової діяльності працівників, знати різновиди заохочень та правила їх застосування до різних категорій працівників. Особливо доцільно зупинитися на порядку застосування заохочень до поліцейських.

Вивчаючи дисциплінарну відповідальність, курсанти повинні знати склад дисциплінарного проступку, види дисциплінарної відповідальності, порядок

накладення дисциплінарних стягнень та їх оскарження. Особливо слід зупинитися на порядку застосування дисциплінарних стягнень до поліцейських.

Курсанти повинні засвоїти, що, на відміну від дисциплінарної відповідальності, матеріальній відповідальності підлягають і працівники і роботодавці. Необхідно вміти розмежовувати матеріальну відповідальність у трудовому праві та майнову відповідальність у цивільному праві.

Необхідно знати умови настання матеріальної відповідальності працівників. Особливо слід звернути увагу на те, що в трудовому праві матеріальна відповідальність працівника настає за заподіяння прямої дійсної шкоди майну роботодавця. Необхідно чітко розрізняти обмежену та повну матеріальну відповідальність, чітко знати правила їх застосування. Знати правила застосування колективної (бригадної) матеріальної відповідальності.

Розглядаючи питання щодо визначення розміру шкоди, заподіяної працівником роботодавцю, необхідно знати, на підставі чого визначається розмір такої шкоди та порядок її відшкодування.

Характеризуючи матеріальну відповідальність роботодавця, необхідно засвоїти випадки її настання.

Темати для рефератів:

1. Заохочення за успіхи в роботі.
2. Заохочення за особливі трудові заслуги.
3. Особливості застосування заохочень до поліцейських.
4. Дисциплінарний проступок.
5. Особливості застосування дисциплінарних стягнень до поліцейських.
6. Умови матеріальної відповідальності працівників.
7. Обмежена матеріальна відповідальність працівників.
8. Повна матеріальна відповідальність працівників.
9. Колективна матеріальна відповідальність працівників.
10. Матеріальна відповідальність роботодавців.

Література: конспект лекцій.

- 1) Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
- 2) Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
- 3) Жеребцов Д. Є. Особливості правового регулювання дисциплінарної відповідальності поліцейських в Україні: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2023. 209 с.
- 4) Колеснік Т. В. Забезпечення дисципліни праці в умовах ринкової економіки: теорія та практика : монографія. Харків : У справі, 2017. 428 с.
- 5) Кутоманов Д. Є. Методи забезпечення трудової дисципліни: теоретико-прикладні аспекти: монографія. Харків: Діа плюс, 2015. 448 с.

- 6) Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
- 7) Подорожній Є.Ю. Проблеми теорії та практики юридичної відповідальності у трудовому праві України: монографія. Х.: НікаНова, 2016. 402 с.
- 8) Правові засади дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні : монографія / О. Д. Новак ; за заг. ред. В. В. Зуй. Х. : Право, 2015. 200 с.
- 9) Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостатчею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей : закон України від 06 черв. 1995 р. № 217/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 22. Ст. 173.
- 10) Про державні нагороди : Закон України від 16.03.2000 р. № 1549-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 21. Ст. 162.
- 11) Про державну службу : закон України від 10 груд. 2015 р. № 3723-XII . URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
- 12) Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15 березня 2018 р. № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19>
- 13) Про затвердження Переліку робіт, при виконанні яких може запроваджуватися колективна (бригадна) матеріальна відповідальність, умови її застосування і Типового договору про колективну (бригадну) матеріальну відповідальність : наказ Міністерства праці України від 12 трав. 1996 р. № 43 . URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0286-96>
- 14) Про Національну поліцію : закон України від 2 липня 2015 р. №580-VII URL:<http://www.golos.com.ua/article/257729>.
- 15) Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: закон України 15.03.2022 р. № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
- 16) Про практику розгляду судами трудових спорів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 листоп. 1992 р. № 9 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>.
- 17) Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками : постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 р. № 14 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-92>
- 18) Трудове право України : підручник / [автор. кол.: С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський та ін.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 408 с.
- 19) Трудове право України: академічний курс: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Пилипенко П. Д. та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. П. Д. Пилипенка. К. : Ін Юре, 2014. 548 с.
- 20) Трудове право: підручник / В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. Х. : Право, 2012. 496 с.

Підготуйте самостійно письмове рішення наступних практичних задач:

Задача № 10.1

Сідун Надія – секретар-референт компанії «Мальва-Парфум» запізнилась на роботу на 45 хвилин. У зв'язку з цим через тиждень директор компанії видав наказ, яким оголосив їй догану за запізнення на роботу. Сідун Надія звернулась до КТС із заявою, в якій просила догану з неї зняти, оскільки запізнилась вона тому, що їй довелося в цей день їхати на роботу з передмістя. Пояснювальну записку про проступок у неї ніхто не відбирав, і в суті справи адміністрація та директор не розібрались.

Вирішіть даний спір по суті.

Задача № 10.2

Начальник цеху металургійного заводу оголосив чотирьом слюсарям догану за те, що вони не відвідують організовані на підприємстві курси підвищення кваліфікації і погано вивчають рекомендований матеріал. Необхідність навчання обумовлювалась тим, що в зв'язку з переоснащенням заводу цех одержує нове обладнання, з яким робітники мало знайомі.

Чи законний цей наказ?

Задача № 10.3

Електромонтер Ситін згодився підмінити на одну зміну свого колегу Іванова. Ситін вийшов на роботу в нетверезому стані і до роботи не був допущений.

Яку відповідальність будуть нести Іванов і Ситін?

Задача № 10.4

Карпенко працював водієм в АТП.. За керування 3 травня автомобілем у нетверезому стані він був позбавлений прав водія на 1 рік. У зв'язку з цим директор АТП 6 червня звільнив його з роботи за п. 7 ст. 40 КЗпП. Карпенко звернувся до суду з позовом про поновлення на роботі.

Чи підлягає позов задоволенню?

Задача № 10.5

Петров працював ремонтником на верстатоінструментальному заводі. За недбале виконання своїх обов'язків, що привело до неодноразових простоїв верстатів, директор оголосив Петрову догану і передав матеріали про порушення ним дисципліни в трудовий колектив. Трудовий колектив виніс рішення: "За систематичне халатне відношення Петрова до своїх обов'язків, що привело до неодноразових простоїв верстатів і невиконання виробничих завдань, порушити перед директором заводу питання про звільнення його із заводу за п. 3 ст. 40 КЗпП". Приймаючи за основу рішення трудового колективу, директор заводу своїм наказом звільнив Петрова з роботи.

Як можуть співвідноситись заходи правового і громадського стягнення? Чи правомірне рішення директора і трудового колективу? Як потрібно діяти у подібній ситуації?

Задача № 10.6

Сичов працював старшим лаборантом у хіміко-технологічному інституті. За несумлінне відношення до своїх обов'язків у серпні 2015 р. йому була оголошена догана. У червні 2016 р. за порушення правил техніки безпеки йому було оголошено другу догану. В травні 2017 р. Сичов, коли їхав з роботи, забув закрити кран, внаслідок чого були залиті водою всі чотири поверхи будівлі. Враховуючи, що Сичов неодноразово порушував свої обов'язки, ректор інституту за згодою профспілкового комітету, звільнив його за п. 3 ст. 40 КЗпП. Сичов вважав своє звільнення на цій підставі неправильним, тому що в 2017 р. він порушив дисципліну праці лише один раз. Сичов звернувся з позовом до суду, в якому вимагав відновити його на роботі і виплатити зарплату за час вимушеного прогулу.

Чи має місце систематичне порушення Сичовим трудової дисципліни? Яке рішення повинен винести суд?

Задача № 10.7

Повертаючись додому з роботи, інженер Карташов зайшов на стадіон подивитись футбольний матч. Після закінчення матчу він, поспішаючи додому, при посадці у переповнений трамвай, пошкодив собі ногу. Через тиждень, коли він вийшов на роботу, Карташов вимагав складення акту про нещасний випадок і оплату лікарняного листка у розмірі 100% середньої заробітної.

Як повинна бути вирішена дана справа? Чи має право Карташов на оплату лікарняного листка і в якому розмірі? Якими нормативно-правовими актами здійснюється регулювання даної справи?

Задача № 10.8

Громадянка Лакторіна працює у дитячій лікарні медичною сестрою. У лютому 2017 року її медичний стаж перевищив 10 років. Вона вважала, що у зв'язку з цим повинен збільшитися її оклад. Останні 3 роки Лакторіна перебувала у відпустці по догляду за дитиною до 6 років. У бухгалтерії Лакторіній пояснили, що для збільшення окладу їй необхідно допрацювати ще 3 роки, тому що відпустка по догляду за дитиною у стаж роботи не зараховується.

Надайте юридичну консультацію Лакторіній. Чи необхідно вносити до трудової книжки запис про те, що працівниця знаходилась у відпустці по догляду за дитиною?

Задача № 11.1.

Вантажник Сербін з 21 по 25 грудня не виходив на роботу без поважних причин. 25 грудня на підприємство, де він працював, прибув вагон вантажу. Оскільки іншого вантажника на підприємстві не було, вагон не був своєчасно

розвантажений і за його простій підприємство сплатило штраф у сумі 3000 гривень. Директор запропонував Сербіну внести у касу 3000 гривень для покриття сплаченого підприємством штрафу

Ваша думка? Чи є підстава та умови для матеріальної відповідальності Сербіна?

Задача № 11.2

Агрофірма вчинила позов до агронома Кушніра про стягнення вартості дерев, які загинули з його вини при наступних обставинах: агроном Кушнір прочитав у журналі "Сад і город" про спосіб збереження дерев шляхом обмазки їх сумішшю негрола з солом'яною золою. Кушнір обмазав дерева сумішшю. Навесні всі вони загинули. Заперечуючи позов, Кушнір пояснив, що він намагався врятувати дерева від зіпсування їх зайцями, котрі кожен зиму знищували до чверті саду.

Чи є вина Кушніра в загибелі саду? Чи є матеріальна шкода для агрофірми? Як повинен бути вирішений спір?

Задача № 11.3

Дояр Мазур 24 травня знаходився на роботі в нетверезому стані і не доїв корів. У зв'язку з цим господарство не одержав 274 кг молока. Наказом директора Мазур був притягнений до матеріальної відповідальності, і з його зарплати було відраховано вартість неодержаного молока із розрахунку 4 гривні за літр. Мазур оскаржив наказ директора у КТС.

Чи є умови для притягнення Мазура до матеріальної відповідальності? Яким повинно бути рішення КТС?

Задача № 11.4

Старший прораб ділянки Павлюк не організував належного обліку і збереження будівельних матеріалів, які поступили на ділянку, не призначив відповідальну особу, яка б вела облік матеріалів, що відпускаються на будівництво, не прийняв заходів щодо укріплення завезеного на ділянку цементу (цемент попав під дощ і зіпсувався), не запобіг недбалості при розвантажуванні цегли (частина цегли при розвантажуванні побита). Внаслідок цього будівельна організація понесла шкоду на суму 15000 гривень, у тому числі: 5000 гривень вартість зіпсованого цементу, а 10000 гривень вартість побитої цегли.

Павлюк заперечував проти поданого до нього на цю суму позову і вказував на те, що його середній заробіток - 10000 гривень, а середній заробіток кожного з п'яти вантажників, які розвантажували цеглу - 5500 гривень.

Чи є підстави та умови для притягнення Павлюка до матеріальної відповідальності? В якій мірі і хто буде нести відповідальність за заподіяну шкоду? Яким повинно бути рішення суду?

Задача № 11.5

У бухгалтера Білан із службового кабінету під час обідньої перерви було викрадено шубу вартістю 38000 гр. Вона вимагала, щоб адміністрація сплатила

їй цю суму, але їй було відмовлено на тій підставі, що шубу було викрадено не із місць, спеціально відведених для збереження особистих речей працівників.

Білан звернулась з позовом до суду, вказуючи, що в адміністративному відділі заводу взагалі немає спеціального місця для зберігання особистих речей працівників, і всі речі працівники зберігають в службових кабінетах, обладнаних для цього платтяними шафами. Чи підлягає позов задоволенню? Якщо так, то в якому розмірі?

Тема № 12: Охорона праці

Тема №13: Трудові спори

Семінарське заняття: Охорона праці. Трудові спори.

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань з охорони праці, причин, видів та порядку вирішення трудових спорів, а також вироблення навичок із застосування положень національного законодавства для вирішення ситуацій, що виникають у практичній діяльності в цій сфері.

Кількість годин: 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття охорони праці та принципи державної політики у цій галузі.
2. Правове регулювання охорони праці.
3. Гарантії прав працівників на охорону праці.
4. Організація охорони праці на підприємстві.
5. Поняття, причини та види трудових спорів.
6. Індивідуальні трудові спори: поняття, сторони та порядок вирішення.
7. Колективні трудові спори: поняття, сторони та порядок вирішення.
8. Право на страйк та його реалізація.

Методичні вказівки:

Розглядаючи перше питання, необхідно засвоїти поняття «охорона праці», знати принципи державної політики у цій галузі та вивчити значення охорони праці для держави, працівників та роботодавців.

Вивчаючи правове регулювання охорони праці, необхідно знати рівні такого регулювання. Особливу увагу слід приділити засвоєнню європейських стандартів у сфері охорони праці.

При вивченні гарантій прав працівників на охорону праці слід дослідити окремо загальні та спеціальні гарантії. Особливу увагу доцільно приділити засвоєнню особливостей охорони праці жінок, неповнолітніх та інвалідів.

Характеризуючи організацію охорони праці на підприємстві, курсанти повинні знати, які підрозділи створюються на підприємстві для забезпечення охорони праці, їх правовий статус, а також які заходи застосовуються роботодавцями для забезпечення охорони праці. Необхідно засвоїти порядок організації розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.

Необхідно засвоїти поняття «трудовий спір», знати причини виникнення та класифікацію трудових спорів. Досліджуючи причини виникнення трудових спорів, необхідно розрізняти причини об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Вивчаючи питання індивідуальних трудових спорів, курсанти повинні чітко знати сторони індивідуального трудового спору, органи, що мають право його розглядати, та порядок його вирішення. Характеризуючи правовий статус комісії по трудовим спорам, необхідно зупинити увагу на її компетенції та порядку утворення. Також слід вивчити порядок та строки розгляду трудового спору в комісії по трудовим спорам та порядок виконання її рішень. Курсанти повинні знати особливості розгляду індивідуальних трудових спорів у судах.

Розглядаючи питання колективних трудових спорів, курсанти мають засвоїти їх сторони, етапи вирішення колективного трудового спору, зокрема звернути увагу на момент виникнення колективного трудового спору та примирні процедури.

Характеризуючи право на страйк, курсанти повинні знати, що страйк крайній засіб вирішення колективного трудового спору, до якого вдаються працівники, коли всі інші можливості вичерпано. Також слід звернути увагу на гарантії прав працівників під час страйку, знати, які страйки є незаконними та які наслідки участі в незаконному страйку.

Теми для рефератів:

1. Європейські стандарти у сфері охорони праці.
2. Гарантії прав працівників на охорону праці під час укладення трудового договору.
3. Гарантії прав працівників на охорону праці під час роботи.
4. Особливості охорони праці жінок.
5. Особливості охорони праці неповнолітніх.
6. Особливості охорони праці інвалідів.
7. Служба охорони праці.
8. Комісія по трудовим спорам.
9. Особливості судового розгляду індивідуальних трудових спорів.
10. Особливий порядок вирішення індивідуальних трудових спорів.
11. Примирні процедури.
12. Правовий статус Національної служби посередництва та примирення.

Література: конспект лекцій.

- 1) Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
- 2) Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
- 3) Амелічева Л.П. Забезпечення безпеки праці як умови трудового договору : монографія. Донецьк : Норд-Прес, ДонНУ, 2010. 179 с.

- 4) Березуцький В.В. Науково-практичний коментар до закону України «Про охорону праці». Х.: Вид-во Форт, 2010. 124 с.
- 5) Голінько В.І. Основи охорони праці: підручник / В.І. Голінько; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. 2-ге вид. Д.: НГУ, 2014. 271 с.
- 6) Державне управління охороною праці : монографія / Ткачук К. Н., Зеркалов Д. В., Ткачук К. К., Мітюк Л. О., Полукаров Ю. О. К.: «Основа», 2013. 348 с.
- 7) Директива Ради № 89/391/ЄЕС «Про впровадження заходів для заохочення вдосконалень у сфері безпеки і охорони здоров'я працівників під час роботи» від 12 червня 1989 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b23
- 8) Директива Ради № 89/656/ЄЕС «Про мінімальні вимоги до охорони здоров'я і безпеки при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочих місцях» від 30 листопада 1989 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b44
- 9) Конвенція МОП № 103 «Про охорону материнства» (1952 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_122
- 10) Конвенція МОП № 45 «Про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду» (1935 р.), URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_134
- 11) Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
- 12) Про затвердження Типового положення про службу охорони праці : наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 15 листоп. 2004 р. № 255 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1526-04>.
- 13) Про Національну поліцію : закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379.
- 14) Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності : закон України від 22. червн. 2012 р. № 5026-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 22. Ст. 216.
- 15) Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: закон України 15.03.2022 р. № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
- 16) Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 21. Ст. 252.
- 17) Про охорону праці : закон України від 14 жовт. 1992р. № 2694-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 49. Ст. 668.
- 18) Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : закон України від 03 берез. 1998 р. № 137/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 34.Ст. 227.
- 19) Про практику розгляду судами трудових спорів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 листоп. 1992 р. № 9 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>.

- 20) Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : закон України від 15 верес. 1999 р. № 1045-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 45. Ст. 397.
- 21) Про утворення Національної служби посередництва і примирення : указ Президента України від 17 листоп. 1998 р. № 1258/98. Офіційний вісник України. 1998. № 46. Ст. 1684.
- 22) Сокол М.В. Порядок вирішення колективних трудових спорів і конфліктів в Україні : монографія. Луцьк : Друк. ВВ. Іванюк В.П., 2011. 208 с.
- 23) Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці : затверджено наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 р. № 15. Офіційний вісник України. 2005. № 8. Ст. 455.
- 24) Трудове право України : підручник / [автор. кол.: С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський та ін.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 408 с.
- 25) Трудові спори та порядок їх розгляду: навч. посіб. / авт.: П. А. Бущенко, А. М. Слюсар, Н. М. Швець; за заг. ред. В. В. Жернакова. Х.: Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", 2013. 110 с.

Проведення практичного заняття у формі квесту

Головні ролі учасників квесту: начальник ГУНП в області, начальник відділу кадрів, поліцейські.

З огляду на оргштатні зміни у ГУНП в області необхідно скоротити половину його особового складу.

Необхідно відпрацювати порядок звільнення з поліції за скороченням штатів. Вміти застосовувати та користуватися гарантіями при звільненні з поліції. Знати порядок оскарження наказу про звільнення з поліції.

Підготуйте самостійно письмове рішення наступних практичних задач:

Задача № 12.1

На підприємстві «Рокс» під час перевірки державний інспектор з питань праці Капустін виявив порушення вимог санітарного законодавства. Капустін склав відповідний матеріал про адміністративне правопорушення та передав його до суду.

Чи входить нагляд за дотриманням вимог санітарного законодавства до компетенції державних інспекторів з питань праці? Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача № 12.2

Представник трудового колективу Андреев звернувся до директора заводу «Луч» Пугачова з пропозицією розробити Положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці та вжити заходів з обрання відповідних осіб. Свою пропозицію Андреев обґрунтував тим, що на заводі відсутня профспілкова організація, а трудовий колектив бажає контролювати дотримання вимог з охорони праці. Пугачов відмовив, посилаючись на те, що на заводі вже діє служба охорони праці, яка вживає всіх необхідних заходів у цій сфері.

Оцініть правомірність позиції директора заводу. Чим відрізняються повноваження спеціалістів служби охорони праці та уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці?

Задача № 13.1.

До компетенції яких органів входить розгляд спорів:

1. Про поновлення на роботі за заявою працівника, звільненого за результатами випробування?
2. Між працівниками і профкомом про розмір допомоги в разі тимчасової втрати непрацездатності?
3. За заявою працівника про визнання недійсними умов трудового договору, що суперечать законодавству про працю?
4. Між власником і профкомом про перегляд і введення в дію нових норм виробітку?
5. Між працівниками меблевої фабрики і директором меблевої фабрики про невиплату заробітної плати за два місяці?

Задача № 13.2.

Громадянин Крамаров звернувся до КТС з питанням оплати по листу непрацездатності. На засіданні комісії були присутні 5 із 10 її членів. Комісія прийняла рішення сплатити гр. Крамарову за листом непрацездатності.

Як Ви вважаєте, яка інстанція займається розглядом таких трудових спорів? Який порядок їх розгляду?

Задача № 13.3.

12 червня 2017 року громадянин Плевако звернувся до КТС із заявою про оплату надурочних годин роботи. У заяві він повідомив, що 10 березня в кінці робочого дня у нього зламався верстат з числовим-програмним управлінням і щоб уникнути простою наступного дня, Плевако залишився на роботі і полагодив верстат за дві години. Директор відмовився оплатити цю роботу як надурочну тому, що він своєчасно не був повідомлений про таку роботу і що на день виплати заробітної плати 13 травня стало відомо, що завод не має коштів, щоб виплатити заробітну плату, тому директор пропонує Плевако надати один день вільним від роботи.

Секретар комісії по трудових спорах заяву не прийняла тому, що пропущений строк звернення до КТС.

Яка Ваша думка про даний вид спору? Який порядок звернення і прийняття заяв до КТС? Який термін звернення до КТС і з яких питань?

Задача № 13.4.

Рада трудового колективу швацької фабрики «Панянка» прийняла рішення почати страйк у зв'язку з тривалою затримкою виплати заробітної плати. Профспілка прийняла інше рішення: страйк не проводити і звернутися до суміжників з вимогами виплатити борги заводу, через що він залишився без коштів і не має можливості розрахуватися з робітниками за їх працю. Які спори відносяться до колективних трудових спорів? В якому порядку розглядаються і які органи вирішують питання про страйк? Якими нормативно-правовими актами здійснюється регламентація останніх? Який порядок і підстави визнання страйку незаконним?

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

- 1) [Трудове право України : підручник / \[автор. кол.: С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський та ін.\]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 408 с.](#)
- 2) [Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.](#)
- 3) [Рим О. М. Трудове право Європейського Союзу : монографія. Львів : «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2020. 596с.](#)
- 4) [Жеребцов Д. Є. Особливості правового регулювання дисциплінарної відповідальності поліцейських в Україні: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2023. 209 с.](#)
- 5) [Проблеми юридичних гарантій трудових прав працівників при укладенні, зміні та розірванні трудового договору : монографія / К. Ю. Мельник, А. О. Бабенко. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 240 с.](#)
- 6) [Проблеми правового регулювання виникнення трудових правовідносин з поліцейськими : монографія /К. Ю. Мельник, С. М. Бортник, О. В. Худякова // за заг.ред. К. Ю. Мельника; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.:У справі, 2017. 230 с.](#)
- 7) [Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції \(м. Харків, 16 листопада 2018 р.\) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника. Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 427 с.](#)
- 8) [Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю кафедри трудового та господарського права](#)

- Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, 3 листопада 2017 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника. Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 462 с.
- 9) Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення : матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 жовтня 2016 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2016. 426 с.
 - 10) Сучасні проблеми трудового та пенсійного законодавства : матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листопада 2015 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2015. 354 с.
 - 11) Єдність і диференціація трудового права та права соціального забезпечення : матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2014 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2014. 324 с.
 - 12) Трудове законодавство: шляхи реформування : матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 квіт. 2013 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2013. 364 с.
 - 13) Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
 - 14) Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
 - 15) Про Національну поліцію : закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379.
 - 16) Про відпустки : закон України від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 2. Ст. 4.
 - 17) Про зайнятість населення : закон України 5 липня 2012 р. № 5067-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 24, ст.243.
 - 18) Про соціальний діалог в Україні: закон України від 23.12.2010 р. № 2862-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 28, ст.255 .
 - 19) Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності : закон України від 22. червня 2012 р. № 5026-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 22. Ст. 216.
 - 20) Про колективні договори і угоди : закон України від 1 липня 1993 р. № 3356-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 36. Ст. 361.
 - 21) Про оплату праці : закон України від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 17. Ст. 121.
 - 22) Про охорону праці : закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 49. Ст. 668.
 - 23) Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : закон України від 3 березня 1998 р. № 137/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 34.Ст. 227.
 - 24) Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : закон України від 21 березня 1991 р. № 875-XII // Відомості Верховної Ради

України. 1991. № 21. Ст. 252.

- 25) Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : закон України від 15 вересня 1999 р. № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 45. Ст. 397.
- 26) Про основні засади молодіжної політики : закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX//База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
- 27) Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: закон України 15.03.2022 р. № 2136-IX //// База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
- 28) Про практику застосування судами законодавства про оплату праці : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 р. № 13.
- 29) Про практику розгляду судами трудових спорів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 1992 р. № 9.

Додаткова:

- 30) Амелічева Л. П. Теоретичні та аксіологічні засади правового регулювання гідної праці в сучасних умовах державотворення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. 360 с.
- 31) Андріїв В. М. Юридичний механізм забезпечення трудових прав працівників: монографія. Чернігів : Черніг. держ. ін.-т права, соц. технологій та праці, 2011. 305 с.
- 32) Бурак В. Я. Правовий механізм захисту трудових прав та законних інтересів працівників : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 438 с.
- 33) Венедіктов С. В. Теоретико-правові засади сучасної концепції трудового правовідношення в Україні: монографія. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 224 с.
- 34) Гончарук В.В. Правове регулювання змін умов праці працівників органів внутрішніх справ : монографія. Харків : Тимченко, 2011. 206 с.
- 35) Дисциплінарний статут Національної поліції України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : Майдан, 2019. 256 с.
- 36) Жигалкін І. П. Система принципів трудового права України: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Х. : Право, 2015. 360 с.
- 37) Коваленко О.О. Свобода волі працівника і роботодавця та її вплив на укладання, зміну та припинення трудового договору : монографія. Х. : ХНАДУ, 2015. 348 с.
- 38) Колеснік Т. В. Забезпечення дисципліни праці в умовах ринкової економіки: теорія та практика : монографія. Харків : У справі, 2017. 428 с.
- 39) Костюк В. Л. Правосуб'єктність у трудовому праві: проблеми теорії та практики: монографія. К. : Видавець Карпенко В. М., 2012. 464 с.
- 40) Мельничук Н. О. Договірне регулювання трудових відносин в нових економічних умовах: монографія. К. : Хай-Тек Прес, 2012. 340 с.
- 41) Подорожній Є.Ю. Проблеми теорії та практики юридичної відповідальності у трудовому праві України: монографія. Х.: НікаНова, 2016.

402 с.

42) Трудове право України: підручник (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. 376 с.

43) Трудове право України : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти / Г. І. Чанишева; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. 282 с.

44) Слюсар А. М. Правовий статус суб'єктів трудового права України: теоретико-правовий аспект: монографія. Х. : ФІНН, 2011. 336 с.

45) Трудове право України: академічний курс: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Пилипенко П. Д. та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. П. Д. Пилипенка. К. : Ін Юре, 2014. 548 с.

46) Трудове право: підручник / В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. Х. : Право, 2012. 496 с.

47) Цесарський Ф. А. Еволюція поглядів на природу індивідуальних договорів про працю у правовій доктрині : монографія. Одеса : Фенікс, 2016. 360 с.

48) Шабанов Р. І. Концептуальні засади соціального захисту від безробіття : монографія. Х. : ХНАДУ, 2015. 359 с.

49) Шамшина І. І. Суб'єкти трудового права: правове регулювання в умовах ринкових відносин: монографія. Луганськ : Л-ра, 2010. 448 с.

50) Щотова Ю.М. Професійні спілки як особливий суб'єкт трудового права України: монографія. К.: Генеза, 2014. 360 с.

Інформаційні ресурси:

www.rada.gov.ua – сайт Верховної Ради України.

www.kmu.gov.ua – сайт Кабінету Міністрів України.

www.nbuv.gov.ua – електронний каталог Національної бібліотеки України ім. Вернадського.